

A ÁREA DE ABASTECIMENTO DE RECURSOS PÉTREOS NA CULTURA CASTREXA: O CASO DO VAL DO DEZA

por

Luis Xulio Carballo Arceo
Manuel Lopez Cota

Este traballo inscruvesse na liña das análises do territorio de explotación e de captación de recursos, posto en práctica fundamentalmente por autores anglosaxóns (Bailey, Higgs, Jarman, Vita-Finzi, etc.), e máis recentemente por investigadores hispanos (Fernández Martínez, Mayoral, Ruiz Zapatero, etc.)¹.

No Noroeste este tipo de estudos non é novedoso. Hai anos Vazquez Varela e Vidal Romani (1975, 1979 e 1983) realizaron este tipo de traballos a traves de determinacións empíricas en xacementos de cultura castrexa. Tamén para o mundo megalítico as investigacións de Bello, Criado e Vazquez Varela (1987) seguiron criterios e métodos semellantes.

O obxectivo perseguido co noso estudo é determinar a distancia das fontes de abastecimento de materia prima dos materiais pétreos extraídos na excavación de cinco castros da Galiza central durante os anos de 1985 e 1986. Esa distancia, aínda que referida unicamente aos materiais pétreos, sera unha contribución — esperamos que importante — para a definición e delimitación da área de captación de recursos, globalmente entendida.

Os cinco castros excavados son os do Marco, Cartimil, Cortegada, As Orelas e Montaz (Carballo, 1986; 44-51). Encóntranse situados na vertente esquerda do val do río Deza (afluente do Ulla), ao Noroeste da provincia de Pontevedra (Fig. 1). Distan entre si 400 m. os máis próximos, e 3'2 Qm. os máis alonxados. Por tanto, ocupan unha pequena zona xeográfica, da que se excavaron a traves de sondeos a totalidade dos asentamentos castrexos. Administrativamente pertencen ao concello de Silleda.

---

¹ Sobre os conceptos «territorio ou área de explotación» e «área de captación», así como a súa problemática, véxase unha posta ao día nos traballos de Fernández Martínez e Ruiz Zapatero (1984), e Miranda, Meseguer e Ramírez (1986).

O máis importante a destacar para este estudo da excavación deses castros son os resultados cronolóxicos, que arrojan un ámeto bastante completo. En primeiro lugar, todos os xacementos presentan algun nivel de ocupación da fase III da cultura castrexa²; dous (Cortegada e Montaz) estaban habitados na fase II; e, unicamente, certos materiais do Castro Montaz permiten pensar con certa dúbida nun comenzo do povoamento da fase I.

Ao plantear o traballo, consideramos, como hipótese de traballo, que nun rádio inferior a 2 Qm. en torno a cada asentamento, deberían aparecer as fontes de suministro da matéria prima dos artefactos, senon na súa totalidade, si na súa inmensa maioría. Xuzgamos acertada esta distancia porque os artefactos recollidos (pesas, muíños, etc.) presentan unha forma e función sinxelas, que faría innecesario un coste elevado de enerxía para a obtención da matéria prima. Por outra parte, observouse, nunha primeira valoración estimativa, que as rochas empregadas eran vulgares na zona. En vista de talles suposicións, consideramos que a área de suministro podería estar englobada dentro do territorio de actividades subsistenciais, non influindo, ou influindo moi escasamente, outras variábeis (Ramos, 1984; 112-116).

Os recursos naturais estan en función, loxicamente, do grao de tecnoloxía alcanzado e da situación xeográfica dos mesmos. Para a obtención dos artefactos estudados, dada a escasa complexidade requerida, non é precisa unha tecnoloxía moi avanzada para o momento, polo que os habitantes dos castros non terían nengunha dificultade para resolver esa cuestión. De aí que a variábel sexa o único factor verdadeiramente significativo para a temática que nos ocupa.

O método empregado baséase en traballos semellantes realizados para zonas próximas e para a mesma época (Vidal e Vazquez, 1979, e Carrocera e Jordá, 1984). Primeiramente realizouse unha catalogación funcional da totalidade dos materiais pétreos extraídos na excavación dos cinco castros. A continuación iniciouse a localización no campo dos afloramentos comprendidos nun rádio de 2 Qm. en torno a cada castro, con cartografiado e exame macroscópico das rochas presentes nos mesmos³. Na prospección petrolóxica utilizouse como soporte cartográfico o mapa xeolóxico a escala 1:50.000 do Instituto Geolóxico y Minero de España, aínda que a localización de afloramentos e as revisións xeolóxicas fixéronse sobre o mapa topográfico a escala 1:10.000 da Consellería de Ordenación do Territorio da Xunta de Galiza. A principal dificultade estriba na imposibilidade de observar o Cuaternario,

² Empregamos a periodización formulada por Coelho (1986; 33-65).

³ Por necesidade de tempo e por outras circunstancias, que non é o caso mencionar, o traballo de prospección de afloramentos realizouse de maneira inversa a como sería o ideal, dado que primeiramente fixemos o traballo de campo e, posteriormente, a análise da matéria prima dos artefactos. Isto tem como ventaxa a anotación de todo tipo de afloramentos, sen condicionantes previos, pero presenta como inconveniente un incremento dos recursos temporais e económicos.

posto que foi aproveitado como terreo cultivável.

Tras os traballos de campo, procedeuse a un exame visual da totalidade dos materiais arqueolóxicos e á clasificación petrolóxica dos mesmos. Por último, foi necesario elaborar cinco láminas delgadas e dúas difractometrias de raios X dos artefactos máis problemáticos para a identificación da materia prima⁴.

Para determinar o afloramento exacto de procedencia serían precisas análises exhaustivas, que encarecerían enormemente o traballo, e o farían irrendábel en relación aos resultados. Por conseguinte, o único que pretendemos averiguar é a localización dos afloramentos máis próximos aos asentamentos, dos que, sen dúbida, tivo que ser extraída a materia prima, salvo casos excepcionais.

ANÁLISE DOS MATERIAIS ARQUEOLÓXICOS

A cantidade de materiais pétreos descubertos na excavación dos cinco castros é moi desigual, como pode observarse no Cadro 1.

CASTROS MATERIAIS	O Marco	Cartimil	Cortegada	As Orelas	Montaz	TOTAL
Muiño circular	2	2	1 3%	5 4%	2 8%	12 7%
Muiño barquiforme			1 3%	21 18%	31 13%	25 14%
Placa perforada		3	5 17%	4 3%	5 21%	17 9%
¿Pesa?			1 3%	1 1%	1 4%	3 2%
Afiadeira	1	4	8 28%	4 3%	2 8%	19 10%
Alisador/Pulidor		1	7 24%	6 5%	3 13%	17 9%
Canto rolado			6 21%	75 65%	8 33%	89 49%
TOTAL	3	10	29 100%	116 100%	24 100%	182 100%

Cadro 1: Clasificación funcional dos materiais pétreos aparecidos nos cinco castros excavados.

Estudáronse un total de 182 obxectos, aínda que máis da metade dos mesmos pertencen ao Castro das Orelas. Non obstante, esta primacia é devida fundamentalmente ao grande volume de cantos rolados descubertos, que

⁴ Moitas das pezas teñen unha capa externa de alteración que enmascara a estrutura, cor e aspecto, da rocha fresca, nunha análise macroscópica. Os efectos da alteración son particularmente notábeis nos xistos, chegando algunhas mostras a pulverizarse por simple frotamento.

representan un 65% dos materiais dese xacemento.

Desde un punto de vista funcional, as denominadas por nós placas perforadas, presentan sérios problemas de interpretación. Son placas de espesor inferior a 5 cm., realizadas sempre co mesmo tipo de rocha, e que nunca apareceron completas. Entre os anacos das mesmas quedan restos de buracos que atravesan a peza de lado a lado, en número nunca superior a dous, aínda que coñecemos fragmentos doutros castros con maior número de perforacións. Por outra parte, algunhas destas placas posúen pequenos buracos cónicos en número variábel (dous buracos nunha do Castro Montaz, e cinco nunha de Cartimil), que nunca chegan a atravesar a placa (Fig. 2). Son interpretadas como parillas de forno por algúns autores (Orero, 1988; 28), aínda que nós cremos que tal hipótese non é consistente por unha razón fundamental: que a práctica totalidade das placas non presentan sinais de lume (só un fragmento do Castro de Cortegada posúe fulixe aderido). Non planteamos nengunha interpretación alternativa, porque estamos convencidos que mentras non se recupere unha placa enteira ou «in situ», non se poderá aclarar realmente a súa función.

Do mesmo xeito, algúns obxectos de forma redondeada, que presentan unha única perforación, poderán ser, tal vez, pesas — en sentido lato —; pero o estado fragmentario das mesmas obriga a dudar de tal interpretación.

Dentro dos obxectos calificados como afiadeiras, existen exemplares de clara identificación, aínda que outros posúen sinais de uso macroscópicos moi confusos, que non permiten distinguilos con seguridade dos alisadores ou pulidores. Estes, tamén presentan entre si problemas de identificación, polo que optamos por englobalos nun mesmo apartado.

Por último, a maioría dos cantos rolados non presentan aparentemente sinais de uso. Quizais nunha lectura microscópica, algúns puideron ser recoñecidos como alisadores, etc.

A materia prima deses obxectos é granito, pegmaplita, xisto, gneis, cuarzo, cuarcita, anfibolita e talco-tremolita. A utilización en maior ou menor medida dun ou outro material varia lixeiramente dun castro a outro, segun se observa no Cadro 2.

En xeral, pódese apreciar que o granito de dúas micas e o cuarzo son as rochas máis utilizadas nos castros estudados, cun 32% dos obxectos no primeiro caso, e un 23% no segundo, mentras que pegmaplitas, anfibolitas e cuarcitas están moi escasamente representados.

Estas porcentaxes mantéñense en grandes liñas na análise parcial por xacementos, salvo nos casos dos castros do Marco e Cartimil, que, debido ao escaso número de obxectos pétreos descubertos, non ofrecen unha mostra estadística fiable. Unicamente chama a atención o forte incremento da talco-tremolita no Castro Montaz, que chega a convertirse na rocha máis abundante, e a importante subida do xisto nos obxectos do Castro de Cortegada.

MATERIA PRIMA \ CASTROS	CASTROS					
	O Marco	Cartimil	Cortegada	As Orelas	Montaz	TOTAL
Granito 2 micas	2	2	9 31%	41 35%	5 21%	59 32%
Pegmaplita				2 2%	1 4%	3 2%
Xisto	1	4	7 24%	7 6%	3 13%	22 12%
Gneis		1	3 10%	19 16%	3 13%	26 14%
Anfibolita				7 6%		7 4%
Talco-tremolita		3	5 17%	4 3%	6 25%	18 10%
Cuarzo			5 17%	32 28%	4 17%	41 23%
Cuarcita				4 3%	2 8%	6 3%
TOTAL	3	10	29 100%	116 100%	24 100%	182 100%

Cadro 2: Cantidade de obxectos de cada castro, segun a materia prima empregada.

De calquer xeito, a análise anterior pode resultar enganosa, polo elevado número de cantos rolados (49%) presentes no conxunto, xa que, debido á hipotética simplicidade das súas funcións, non sería precisa unha selección tan rigurosa da materia prima. Xuzgamos, por tanto, moito máis significativa a relación de función e materia prima (Cadro 3).

MATERIA PRIMA \ OBXECTO	Muiño		Placa perforada	¿Pesa?	Afiadeira	Alisador / Pulidor	Canto rolado	TOTAL
	Circular	Barquiforme						
Granito 2 micas	12	20 80%			2 11%	8 47%	17 19%	59 32%
Pegmaplita							3 3%	3 2%
Xisto				2	14 74%	3 18%	3 3%	22 12%
Gneis		5 20%			2 11%	4 24%	15 17%	26 14%
Anfibolita						2 12%	5 6%	7 4%
Talco-tremolita			17	1				18 10%
Cuarzo							41 46%	41 23%
Cuarcita					1 5%		5 6%	6 3%
TOTAL	12	25 100%	17	3	19 100%	17 100%	89 100%	182 100%

Cadro 3: Asociación entre materia prima e obxectos arqueolóxicos.

En primeiro lugar, obsérvase que a totalidade dos Muiños circulares están realizados en granito de grao fino de dúas micas. Tamén os muiños barquiformes, así como as súas maos, empregan con preferencia o granito de dúas micas (un 80%), basicamente de grao fino, aínda que existe algun de grao

médio. O 20% restante dos muiños naviculares esta realizado en gneis; feito que unicamente se documenta no Castro das Orelas.

Por outra parte, a totalidade das placas perforadas mencionadas anteriormente, utilizan como matéria prima a talco-tremolita. As propiedades físicas máis destacábeis desta rocha son, por unha banda, a súa brandura, o que permite esculpila e perforala doadamente, e, por outra, o seu comportamento como péximo conductor da calor e como material infusível.

Sobre as supostas pesas, o único destacável é a elección dun material fácil de penetrar e traballar (xisto e talco-tremolita), que son as características esenciais esixidas a ese artefacto.

Nas afiadeiras o material máis utilizado é o xisto (un 74% dos exemplares), e, basicamente, os xistos nos que abunda o cuarzo, porque a dureza deste material é a que lle proporciona a capacidade de uso. Tamén se empregou granito de grao fino de dúas micas, gneis e cuarcita; pero, nestes casos, a interpretación como afiadeiras é duvidosa.

Para os alisadores ou pulidores usouse indistintamente granito, xisto gneis e anfíbolita, aínda que existe un predomínio do granito de dúas micas (un 47%) como matéria prima. Si resulta moi significativo, non obstante, que aproximadamente a metade dos alisadores ou pulidores son cantos rolados.

Por último, o conxunto de cantos rolados aos que non se lle atribuiu nengunha función concreta, son dun material moi variado (granito, pegmaplita, xisto, gneis, anfíbolita, cuarzo e cuarcita). Puidera ser expresivo da súa función o feito de que sete dos cantos rolados de cuarzo e cuarcita presenten sinais causados polo lume, aínda que o escaso número dos mesmos exclue calquer aserveración.

LITOLOXIA DA ZONA

Situación xeolóxica

Das cinco zonas paleográficas que Matte estableceu no NW. da Península, a nosa área localízase no límite occidental da zona IV, denominada «Galicia Média Tras-os-Montes».

Os materiais presentes pertencen ao domínio litotectónico da «Unidade de Lalin». Caracterízase, litoloxicamente, pola presenza de anfíbolitas, para e ortogneises, que estan intruidos por granitos hercínicos e inxectados por rochas filonianas que afectan tanto aos materiais típicos da unidade como aos granitos intrusivos, dominado pola súa abundancia as pegmaplitas. Os diques pegmaplíticos máis representativos adquiren dúas direccións principais: NE. — SW. e WNW. — ESE.

A área que nos ocupa está constituída por tres dos materiais do domínio

da Unidade de Lalin: xistos e paragneises, anfibolitas e ortogneises biotíticos. Aparecen ademáis rochas prehercínicas (ortogneises de dúas micas), hercínicas (granito de dúas micas de grao fino e médio), filonianas (pegmaplitas e diques de cuarzo) e cuaternário aluvial (Fig. 3).

Afloramentos rochosos

Dado que unha grande parte dos obxectos estudados son cantos rolados, interessa non só a clasificación dos afloramentos rochosos dos que puido ser extraída a matéria prima, senon tamén o estudo dos aluviós cuaternários.

Seguidamente describíranse as características principais das rochas que afloran no sector asociado aos castros:

— **GRANITO HERCÍNICO**: Trátase dun granito de dúas micas con tamaño de grao fino a médio, equigranular, aínda que esporadicamente poden aparecer megacrístales centimétricos de feldespato. Os minerais esenciais son: cuarzo, feldespatos (microclina e plaxioclasa), moscovita e biotita.

Ao redor dos corpos graníticos principais aparecen un grande número de apófisis e inxeccións que se intrúen noutro tipo de rochas. Esta marcada tendencia intrusiva provoca que todos os materiais da zona, con excepción do Cuaternário e rochas filonianas de orixe posterior, posúen inxeccións graníticas no seu seo, dando afloramentos abundantes (Figs. 3 e 4).

— **PEGMAPLITAS**: Preséntanse en forma de diques que afectan tanto aos granitos como ao resto das rochas. Os constituintes mineralóxicos esenciais son cuarzo, feldespatos e moscovita.

Os afloramentos de pegmaplitas son moi abundantes e de dimensións variábeis. A influencia desta clase de rochas na morfoloxía do terreo é considerábel xa que ofrecer maior resistencia á erosión que as rochas encaixantes, dan lugar a numerosos resaltes e promontórios, nos que con frecuencia afloran as pegmaplitas, xeralmente moi meteorizadas (Fig. 4).

— **XISTOS E PARAGNEISES**. Trátase dunha unidade definida por xistos e paragneises bimicáceos, con predomínio da biotita sobre a moscovita, e por unha gama de rochas de tipo intermedio que complican a determinación visual. Os minerais esenciais están formados por cuarzo, plaxioclasa, biotita e moscovita. É de destacar a presenza de granate e fibrolita (variedade da sillimanita).

A pesar de que a unidade dos xistos e paragneises comprende unha ampla zona do mapa (Fig. 3), os afloramentos son escasos, debido á súa grande alaterabilidade e á baixa resistencia, na marxe occidental do círculo correspondente ao Castro Montaz (Fig. 5).

— **ORTOGNEISES BIOTITICOS**: Somente aparecen na área asociada ao Castro do Marco, concretamente no sector Norte (Fig. 5).

Son ortogneises de grao fino-médio de composición granítica. É carac-

terística a presenza de megacristsais de feldespato, e tamén de cuarzo. Ambos tipos de cristais chegan a alcanzar dimensións da orde de varios centímetros. As micas estan dispostas en núcleos dispersos, con claro predomínio da biotita sobre a moscovita.

— **ORTOGNEIS DE DUAS MICAS PREHERCÍNICO:** Aparece unha franxa lobular situada ao Oeste e Suroeste do Castro de Cortegada, entre o lugar de Framiñan e o Monte Chamor (Fig. 5).

Son ortogneises bimicáceos de composición granítica nos que a moscovita predomina sobre a biotita. O tamaño do grao varia desde fino a medio. A presenza xeral de dúas micas, e, sobre todo, o predomínio da moscovita sobre a biotita, determinan as diferéncias fundamentais entre os ortogneises prehercínicos e os ortogneises biotíticos.

— **ANFIBOLITAS:** A súa presenza na zona é máis ben escasa. Os únicos afloramentos estan situados no WSW. do Castro de Cortegada e ao ESE. do Castro das Orelas, da outra banda do río Deza (Fig. 6).

Trátase de interlacións concordantes entre os materiais da unidade de xistos e paragneises. Son rochas de grao fino, aspecto masivo, e moi alteradas. A composición mineralóxica fundamental está formada por anfíbol e plaxioclase.

— **CUARZO FILONIANO:** Son abundantes as veas e diques de pequeno espesor, que atravesan as rochas anteriores. Dada a súa pequena potencia resultan incartografiáveis, exceptuando o dique que fosiliza o tramo medio da falla, con dirección NNW. — SSE., transcorre no límite NE. do círculo do Castro de Cortegada. Son cuarzos leitosos moi puros, que varían desde opacos a translúcidos.

Nos aluviós cuaternários é frecuente a deposición de cantos rodados formados a partir dos materiais descritos.

RESULTADOS

Damos por sentado que os habitantes dos castros deberon empregar a materia prima pétreo máis próxima, dentro das posibles fontes coñecidas (afloramentos), en base a un menor coste de enerxía. Non obstanté, hai que ter presente que algúns afloramentos rochosos puideron ser agotados na antigüedad, ou encontrarse cobertos na actualidade por terras de cultivo. Con esta premissa, resumimos na Cadro 4 as distancias a que se encontran os afloramentos máis próximos de cada tipo de materia prima.

En xeral, pode concluirse que a práctica totalidade da materia prima foi recollida a unha distancia inferior a 1 Qm. de radio, en torno a cada castro. Unicamente o cuarzo e, posiblemente tamén a cuarcita, dado que son cantos

CASTROS MATERIA PRIMA	O Marco	Cartimil	Cortegada	As Orelas	Montaz
	Granito 2 micas	400	300	200	300
Pegmaplita	—	—	—	0	600
Xisto	900	600	300	100	700
Gneis	—	600	300	100	700
Anfibolita	—	—	—	800	—
Talco-tremolita	—	—	13. 000	15. 000	15. 000
Cuarzo	—	—	800	200	1. 300
Cuarcita	—	—	—	?	?

Cadro 4: Distáncia (en metros) a que se encontran as fontes de materia prima máis próxima.

rolados en todos os casos, foran recollidos nos depósitos aluviais dos regatos que verquen ao río Deza, a unha distáncia algo superior a 1 Qm. Compre tamén pensar nunha procedéncia de aluviós para outros materiais (granito, gneis, etc.) rolados. Existe igualmente a posibilidade de aproveitamento de coluviós, que posteriormente fosen manipulados co fin de proporcionales a forma e o tamaño axeitados.

No caso de anfibolita dos materiais do Castro das Orelas, posto que case todos son cantos rolados, hai que pensar nunha procedéncia do río Deza, máis que na extracción dos afloramentos rochosos situados na orella oposta do río (Fig. 6). Hai que ter en conta que, máis ao Sur, este río, ao igual que o seu afluente o Refoxos, atravesan unha franxa de terreo no que son moi abundantes as intercalacións de anfibolita.

Por último, non podemos esquecer que moitos soportes pequenos puideron ser obtidos na remoción das terras cos instrumentos agrícolas, antes de recorrer á extracción dun afloramento rochoso. En calquer caso, posuían os instrumentos imprescindibles para acometer tal tarefa.

Que as fontes de suministro da materia prima se encontren a menos de 1 Qm. de rádio é lóxico, se pensarmos que, salvo os muíños circulares, todos os obxectos estudados son moi simples, e precisan de moi pouca manipulación.

Un caso aparte, que merece un comentáριο máis detido, é o dos artefactos fabricados en talcoxisto ou talco-tremolita. Aparecen en todos os castros estudados, salvo no do Marco, e presentan iguais ou semellantes características funcionais. A materia prima empregada non existe na área que comprende o noso estudo nen das súas proximidades; por iso, hai que considerarlo como un material «alóctono».

Os xacementos coñecidos de talcoxisto ou talco-tremolita máis próximos

encóntranse a unha distancia de 13/15 Qm. ao NE., no entorno de Castrovite (xa no concello da Estrada), asociados ás rochas ultrabásicas do Domínio Externo. Compre preguntarse se tal material procede de suministro propio a longa distancia, ou, se contrariamente, responde a un acto de intercambio. Non temos resposta para iso; pero, de calquer xeito, do que non existen dúbidas é de que deberon ser moi específicas as propiedades esixidas a ese obxecto — do que, como xa dixemos, descoñecemos a súa función —, porque senon, non pode entenderse o rexeitamento doutras rochas máis próximas, como o xisto, que tamén poden ser perforadas con certa facilidade.

Outra conclusión que se desprende deste traballo é o exhaustivo coñecemento xeolóxico do home protohistórico do seu medio ambiente, e das propiedades das rochas existentes no mesmo. De acordo coas esixencias requeridas por cada artefacto, empregouse unha materia prima determinada. Así, a totalidade dos muíños circulares utilizan o granito de grao fino de dúas micas; nas afiadeiras emprégase preferentemente unha rocha de grao fino con moito cuarzo (algunhas variedades de xisto e gneis), debido á dureza dese mineral; xa acabamos de ver que as placas perforadas van sempre asociadas a talco-tremolita.

Os resultados deste traballo son, por tanto, coincidentes cos efectuados para outros castros de Galiza (Vazquez Varela, 1983, e Vazquez e Vidal, 1975). Así, obsérvase, igualmente, que un determinado tipo de artefacto e unha materia prima concreta están case sempre asociados. As distancias das fontes de suministro da materia prima para eses asentamentos, encóntrase sempre a menos de 2 Qm., salvo unha porcentaxe moi reducida de artefactos que empregan rochas situadas até a 6 Qm. (Vazquez Varela, 1983; 99-100).

Tamén no caso do megalitismo galego se aprécia un aproveitamento das rochas máis próximas para a construción dos megalitos (Bello, Criado e Vazquez, 1987; 98). A distancia media entre as mámoas e os prováveis lugares de extracción está comprendida entre 50 a 200 m., aínda que existen casos excepcionais nos que se documenta unha distancia máxima de 1'5 Qm.

Se os datos da prehistoria os comparamos cos proporcionados polo segmento da sociedade galega actual, inmersa nunha economía precapitalista, obsérvanse resultados semellantes. Blanco Dopico (1979; 361-365), estudando a incidencia do medio xeolóxico na arquitectura rural da zona de Vimianzo (A Coruña), conclúe que a distancia a que se sitúan as canteiras ou os afloramentos dos que se extraiu pedras, non sobrepasa 1 Qm., salvo en casos concretos, nos que se chegan a alcanzar os 6 Qm.⁵

⁵ Este traballo foi subvencionado pola Dirección Xeral de Patrimonio Histórico da Xunta de Galiza dentro dos seus plans de investigación arqueolóxica do ano 1987.

BIBLIOGRAFIA

- BELLO DIEGUEZ, J. M^a; CRIADO BOADO, F. e VAZQUEZ VARELA, J.M. (1987): *La cultura megalítica de la provincia de La Coruña y sus relaciones con el marco natural: implicaciones socio-económicas*. A Coruña.
- BLANCO DOPICO, A. (1979): «Medio geológico y arquitectura rural en S. Martín de Castrelo, Vimianzo (La Coruña)». *Gallaecia*, vol. 3-4. Santiago; pp. 357-370.
- CARBALLO ARCEO, L.X. (1986): *Povoamento castrexo e romano da Terra de Trasdeza*. «Arqueoloxia/ Investigación», 2. Santiago.
- CARROCERA FERNANDEZ, E. e JORDA PARDO, J. (1984): «Aproximación al conocimiento del habitat y del territorio castreños». *Arqueología Espacial*, vol. 5. Teruel; pp. 7-20.
- COELHO FERREIRA DA SILVA, A. (1986): *A cultura castreja no Noroeste de Portugal*. Paços de Ferreira.
- FERNANDEZ MARTINEZ, V.M. e RUIZ ZAPATERO, G. (1984): «El análisis de territorios arqueológicos: Una introducción crítica». *Arqueología Espacial*, vol. 1. Teruel; pp. 55-71.
- MIRANDA, J.M.; MESEGUER; J.S. e RAMIREZ, A. (1986): «Bases para el estudio de las relaciones entre el medio geográfico y los asentamientos humanos». *Arqueología Espacial*. vol. 7. Teruel; pp. 199-212.
- ORERO GRANDAL, L. (1988): *El castro «Coto do Mosteiro» (Carballiño, Ourense). Campañas: 1984-85*. «Arqueoloxia/Memorias», nº 10. Santiago.
- RAMOS MILLAN, A. (1984): «La identificación de las fuentes de suministro de un asentamiento prehistórico. El abastecimiento de rocas silíceas para manufacturas talladas». *Arqueología Espacial*, vol. 1. Teruel; pp. 107-134.
- VAZQUEZ VARELA, J.M. (1983): «La territorialidad de la cultura castreña: una primera aproximación metodológica». *II Seminario de Arqueología del Noroeste* (Santiago, 1980). Madrid; pp. 95-102.
- VAZQUEZ VARELA, J.M. e VIDAL ROMANI, J.R. (1975): «Prospecciones arqueológicas en el castro de Nostián: estudio petrológico». *I Jornadas de Metodología Aplicada de las Ciencias Históricas*, vol. I. Santiago; pp. 59-63.
- VIDAL ROMANI, J.R. e VAZQUEZ VARELA, J.M. (1979): «Conocimiento geológico del hombre prehistórico». *XV Congreso Nacional de Arqueología* (Lugo, 1977). Zaragoza, pp. 11-18.

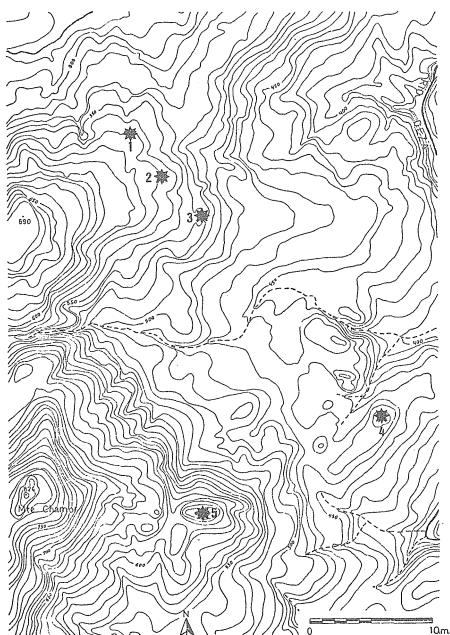

Fig. 1 — Localización topográfica dos castros do Marco (1), Cartimil (2), Cortegada (3), As Orelas (4), e Montaz (5).

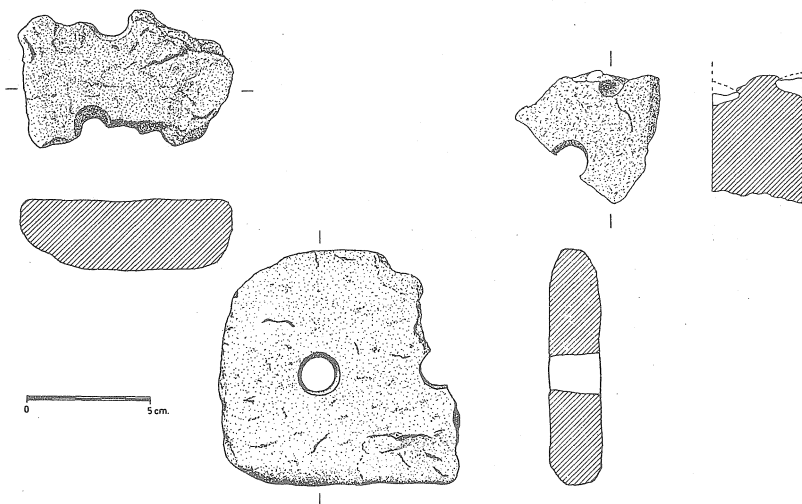

Fig. 2 — Placas perforadas do castro Montaz.

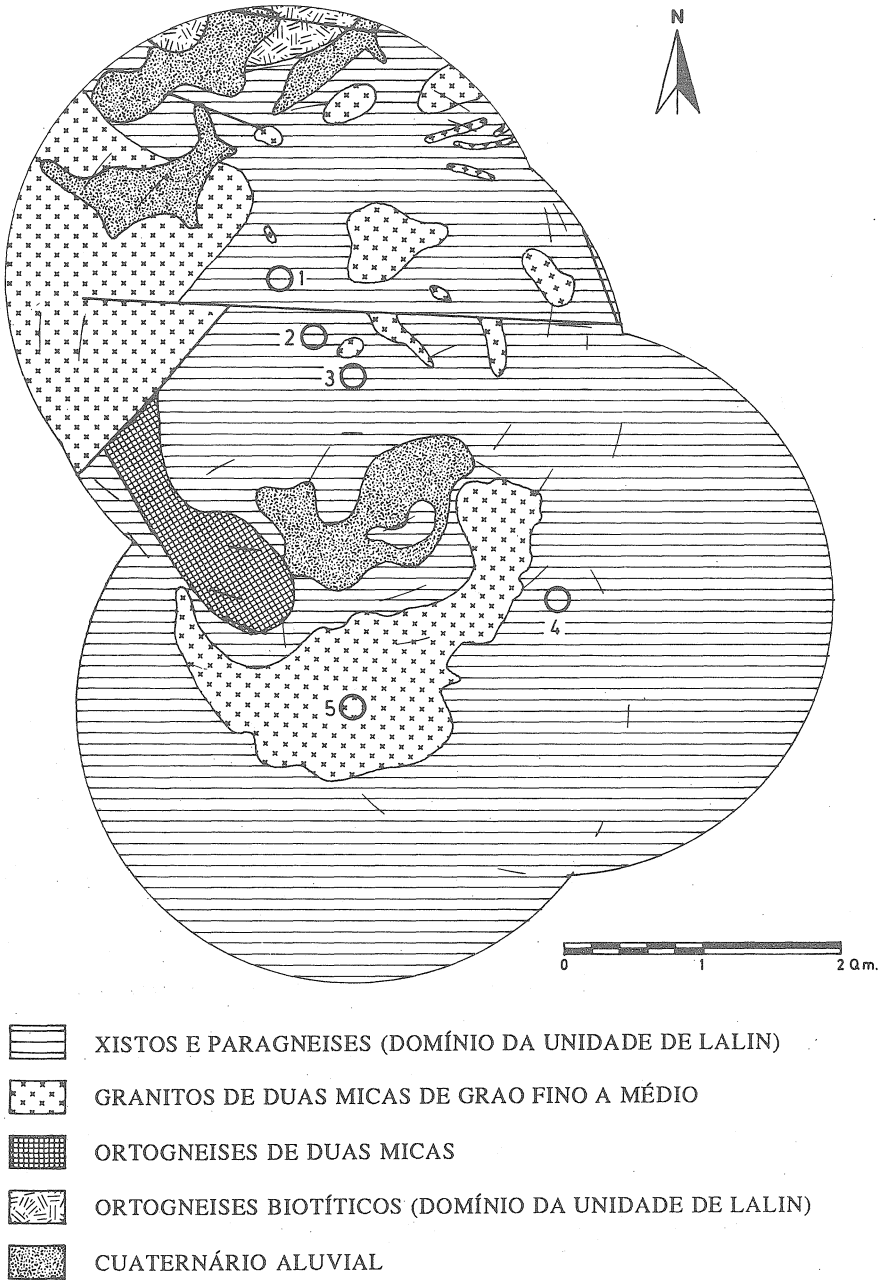
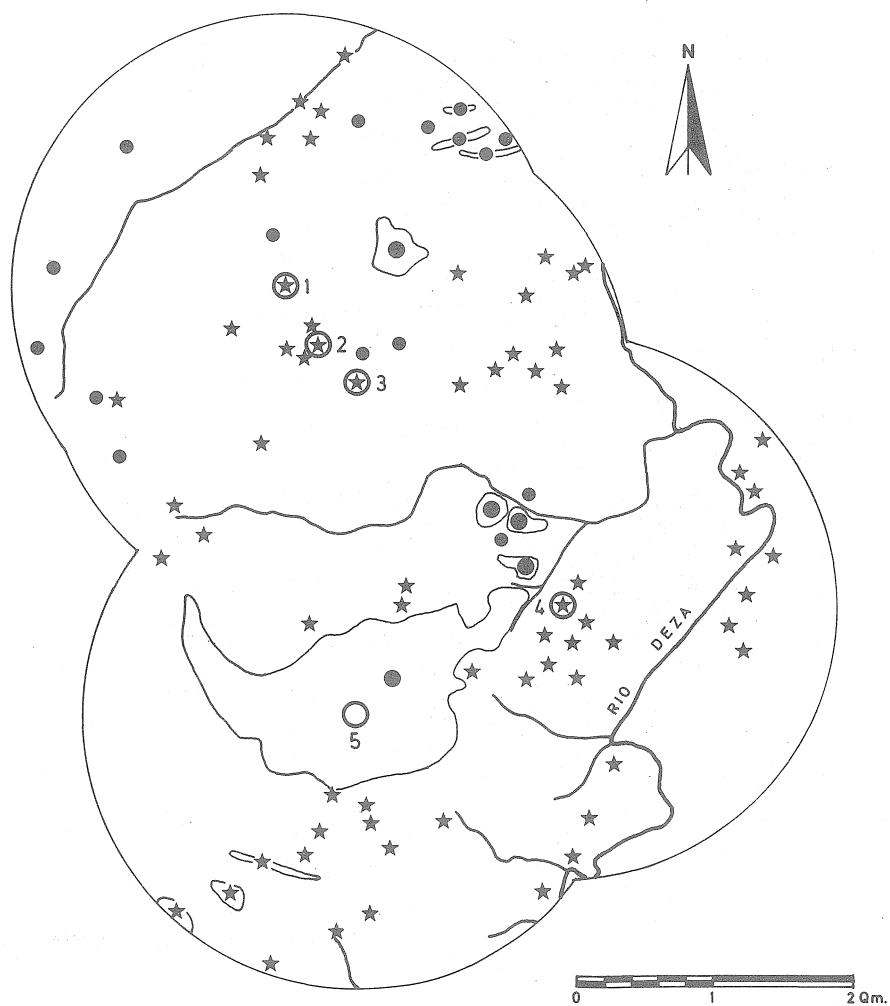

Fig. 3 — Mapa xeolóxico da área estudada.

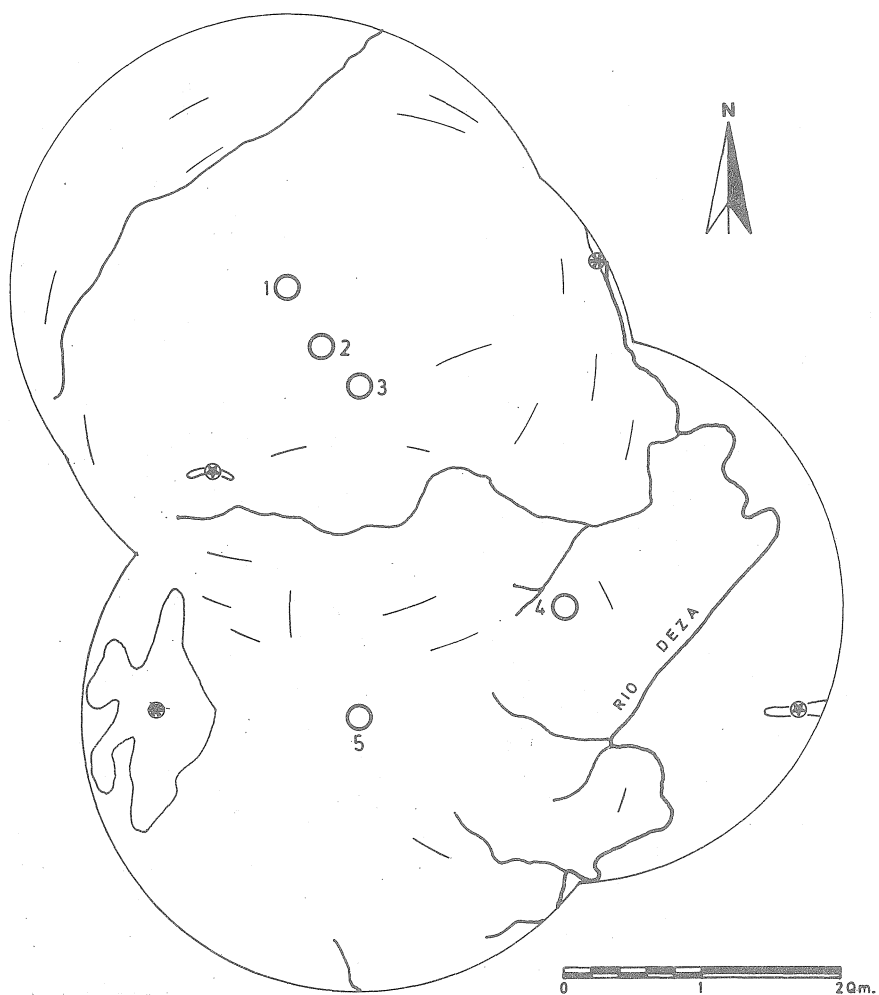
- ★ PEGMAPLITAS, APÓFISIS E INXECCÍONS DE GRANITOS DE DUAS MICAS HERCÍNICOS
- GRANITOS DE DUAS MICAS HERCÍNICOS EN STOCKS

Fig. 4 — Mapa de afloramentos rocosos de pegmaplita e granito.

- * XISTOS E PARAGNEISES
- ✱ ORTOGNEIS DE DUAS MICAS PREHERCÍNICO
- ✳ ORTOGNEIS BIOTÍTICO

Fig. 5 — Mapa de afloramentos rochosos de xistos e gneises.

- ANFIBOLITA
- CUARZO FILONIANO

Fig. 6 — Mapa de afloramientos rochosos de anfibolita e cuarzo.